

Formation Of Speech Of Children With Hearing Impairments Through Visual Activity

Sadirova Kamola Giyozovna

Associate Professor of the Department of Clinical Fundamentals of
Surdopedagogy and Special Pedagogy, Nizami National
Pedagogical University of Uzbekistan, Acting

Abstract: This article discusses the involvement of children with hearing and developmental disabilities in art, the development of their artistic abilities and the formation of their speech. One of the main tasks of the visual arts methodology is the development of cognitive activity of children with developmental disabilities. The teacher teaches children to perceive the world around them, objects, and understand their essence. Children with hearing impairments, on the contrary, acquire knowledge through visual analyzers. This article covers the process of perception, imagination, visual activity and sensory education of children with hearing impairments.

Keywords: Fine arts, special methodology, developmental disabilities, cognitive activity, educational process, hearing ability, visual analyzer, sensory education, skin sensation, imagination, perception, artistic ability

Eshitishda Nuqsoni Bo‘Lgan Bolalar Nutqini Tasviriy Faoliyat Orqali Shakllantirish

Sadirova Kamola Giyozovna

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy
pedagogika universiteti
Surdopedagogika va maxsus pedagogikaning
klinik asoslari kafedrasida dotsenti v.b.

Annotatsiya: Mazkur maqolada eshitishda va rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolalarni san‘atga jalb etish, ularning rassomchilik qobiliyatlarini rivojlantirish hamda nutqini shakllantirish haqida so‘z yuritiladi. Tasviriy san‘at metodikasining asosiy vazifalaridan biri rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolalarni bilish faoliyatini rivojlantirishdir. O‘qituvchi bolalarni atrof-olamni, predmetlarni idrok qilishga, ularning mohiyatini tushunishga o‘rgatadi. Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar, aksincha, ko‘ruv analizatorlari orqali bilimlar egallaydilar. Ushbu maqolada eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning idroki, tasavvuri, tasviriy faoliyati va sensor tarbiyasi jarayonini yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Tasviriy san‘at, maxsus metodika, rivojlanish nuqsonlari, bilish faoliyati, ta‘lim jarayoni, eshitish qobiliyati, ko‘ruv analizatori, sensor tarbiya, teri sezgisi, tasavvur, idrok, rassomchilik qobiliyati.

Har bir bolaning rivojlanishida tafakkurning faol ishtirokisiz, idroki, tasavvuri va boshqa bilish jarayonlari rivojlanmaydi. O‘quvchi tasviriy faoliyatda bir qator intellektual operatsiyalarni bajarishga majbur bo‘ladi. Idrok etilgan ob‘yektning fikrlash, chizmani ketma-ketlik bilan bajarish, ob‘yekt bilan chizmani (rasmni) taqqoslash, rasm qismlarini solishtirish, vazifani to‘g‘ri bajarish uchun bir qator aqliy harakatlar bajariladi analiz, sintez, rejalashtirish, solishtirish va boshqalar.

Nuqsonli bolalar asosiy bilimlarini aynan sezgilar orqali oladilar. Eshitish qobiliyati buzilgan bolalar, asosan ko‘ruv analizatorlari orqali bilimlarga ega bo‘ladilar. Ko‘rish sezgisi bu toifa bolalarda bilim egallashning shaxs sifatida shakllantirishlarida muhim o‘rin egallaydi.

Tasviriy faoliyat jarayonida teri-taktil, tuyush sezgilar kar va ko'r bolalar uchun bilim olishlarida alohida ahamiyat kasb etadi.

E.P.Neymanning e'tirof etishicha, karlik bilan tebranish sezgilari orasida uzviy bog'liqlik mavjud ekan, maxsus korreksion, kompensator imkoniyatlardan to'la foydalanilmasa kar va eshitish qobiliyati pasaygan shaxslar sezgilarini, ular asosida idroklarini bir muncha rivojlantirish mumkin emas.

Idrok etishda paypaslash sezgisida alohida ahamiyat kasb etadi. U kompleks xarakterga ega bo'lib, paypaslash sezgisi, odam biror predmetni qo'l xarakati yordamida ohista tegib ko'rishidan hosil bo'ladi. Paypaslash yordamida predmetning ko'pgina hususiyatlari his etiladi, uning shakli, hajmi, material hususiyati (yumshoq, qattiq, o'tkir, tekis) qo'l teri sezgisi natijasida predmet qiyofasi hosil bo'ladi, bola predmetni to'liq bilib oladi. Shunday qilib idrok - bu bilishimizning shunday shakliki, u borliqdagi ko'plab, xilma-xil predmet va xodisalar orasida bizga ayni paytda kerak bo'lgan ob'yektini xossa va hususiyatlari bilan yaxlit, bir butun tarzda aks ettirishimizni ta'minlaydi.

Kar va zaif eshituvchi bolalar sensor tarbiyasida rang, kattalik munosabatlarini o'rgatish katta o'rin egallaydi. Predmet va xodisalarni idrok etishda bolalar predmetni boshqasiga ko'ra kattaligini yoki kichikligini bilishlari kerak. Atrofdagi predmet va xodisalarni idrok etishda bolalar qog'ozning o'ng, chap, yuqori va pastki tomonlarini bilishlari kerak. Bolalar qog'ozda real muhitni aks ettirishni tasavvur eta olishlari kerak. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar qog'ozdan to'g'ri foydalanish malakasi shakllangan bo'lsa bolalar predmetlar joylashuvini aks ettiradilar.

Bolalar kattalarning qo'llari bilan bajarilgan predmetlarni idrok qilib va chizish orqali tasvirlab ko'rsatib bera olishga o'rgatish juda zarur. Ta'lim jarayonida o'quvchilar kuzatishga, qo'l xarakati bilan sezishga o'rgatish alohida ahamiyatga ega. Birinchi marta o'qituvchi bilan birgalikda predmetni qo'l sezgisi orqali kuzatiladi, bunda bolalar predmet haqida alohida tasavvurga ega bo'ladilar. Qo'l bilan ushlab ko'rib kuzatish bolalarda qiziqish va yengillik tug'diradi. O'quvchilar konturni qo'l bilan kuzatayotganlarida qo'l xarakati bilan birgalikda ko'ruv analizatori ham ishtirok etadi. Bunday kuzatish o'quvchilarning idrokini rivojlantirish bilan birga ko'ruv xarakat, sezish jarayonlari rivojlanadi va grafik obrazlariga ega bo'ladilar.

Tasavvur - bu oliy bilish jarayoni bo'lib, real olamdagi narsalarni qayta tiklangan obrazidir. Har bir tasavvur asosida ilgarigi sezgi va idrokning qayta tiklanishi yotadi. Predmet narsa hodisalarni qabul qilayotgan odam predmetning tuzilishi tasavvuriga ega bo'ladi, shu vaqtda bizning analizatorimizga ta'sir etayotgan ob'yekt obrazlari paydo bo'ladi. Bunday obrazlarni tasavvur obrazlari deyiladi. Kar va zaif eshituvchi bolalar tasavvurining o'ziga xos xususiyati ularning nutqini sust shakllanishi va abstrakt tafakkuri bilan belgilanadi.

Chizish jarayonida predmetni kuzatib chihishda tasavvurga ega bo'lish, esda olib qolish, shaklini, katta-kichikligini, rangini, fazodagi joylashuvini bilishlarini o'quvchilar dars davomida asta-sekin eallaydilar. Dars davomida o'quvchilar predmetni kuzatishga qo'l xarakati bilan tekshirishga (sezishga) o'rgatish alohida ahamiyatga ega. Qo'l bilan ushlab ko'rib sezish orqali kuzatish bolalarda qizihish va yengillik tug'diradi. O'quvchilar konturni qo'l teri sezgisi bilan kuzatganlarida qo'l xarakati bilan birgalikda, ko'ruv analizatori ham ishtirok etadi. Bunday kuzatish o'quvchilarning idrokini rivojlantirish bilan birga ko'ruv harakat sezish protsesslari rivojlanadi va predmetning grafik obraziga ega bo'ladilar. Tasviriy faoliyatda o'quvchilarni rivojlanishida asosan tushina olishga o'rgatiladi, masalan: katta-kichikligini, rangini, fazodagi joylashuvini bilashlari kerak. Bolalar shuni tushina olishlari kerakki qanday predmet, qaysi biri katta, qaysi biri kichkina, ikki predmetning joylashuv xolatini aytib bera olishi ya'ni biri yuqorida, biri pastda, o'ngda, chapda, rangi ochroq, rangi to'qroq o'quvchilar tog'ri tushunib to'g'ri idrok qila olganlaridagina yuqoridagi tushunchalarga ega bo'ladilar.

Adabiyotlar.

1. D.Nazarova, Z.Mamarajabova. Surdopedagogika — T.: Innovatsiya-ziyo. 2019.
2. Sadirova, Kamola Giyozovna. "THE IMPORTANCE OF TEACHING FINE ARTS TO CHILDREN WITH HEARING PROBLEMS." (2023).
3. Giyozovna, S. K. (2025, March). ESHITISHDA NUQSONI BO 'LGAN BOLALAR TASVIRIY FAOLIYATI JARAYONIDA KASBGA YO 'NALTIRISH. In *International Educators Conference* (pp. 153-155).

-
4. Sadirova K. G. THE IMPORTANCE OF TEACHING FINE ARTS TO CHILDREN WITH HEARING PROBLEMS. – 2023.
 5. Sadirova, K. G. (2023). THE IMPORTANCE OF TEACHING FINE ARTS TO CHILDREN WITH HEARING PROBLEMS.
 6. Giyozovna S. K. ESHITISHDA NUQSONI BO ‘LGAN BOLALAR TASVIRIY FAOLIYATI JARAYONIDA KASBGA YO ‘NALTIRISH //International Educators Conference. – 2025. – C. 153-155.
 7. Giyozovna, Sadirova Kamola. "ESHITISHDA NUQSONI BO ‘LGAN BOLALAR TASVIRIY FAOLIYATI JARAYONIDA KASBGA YO ‘NALTIRISH." *International Educators Conference*. 2025.